

SZABÓ LÁSZLÓ ISTVÁN

AZ ISKOLAI KÖNYVTÁRAK TÁRSADALMI SZEREPE A XXI. SZÁZADBAN

Az iskolai könyvtárak küldetése olvasóvá nevelni a felnövekvő generációkat, az iskolák helyi tantervéhez illeszkedve elősegíteni a tanulók kulturális fejlődését. Az iskolai könyvtárosoknak különleges szerepe van, hiszen ők nevelik ki a jövő olvasóit. Ez megtiszteltetés és egyben óriási felelősség is. Az iskolába iratkozással mindenki tagja lesz az iskolai könyvtárnak. Ekkorra – jó esetben – többen már ismerik a könyvtárat, mert óvodásként is jártak a könyvtári foglalkozásokra. A könyv- és könyvtárhasználat tanítása mellett az olvasmányok személyre szóló ajánlása is fontos feladata a könyvtárosnak, aki a gyermeket és körülményeit megismerve jobban meg tudja találni a számára legalkalmasabb könyvet.

A KÖNYV ÉS AZ OLVASÁS

A könyv az egyik nemzedék végrendelete a másik számára, a tapasztalt tanácsa az életet kezdő fiatalnak. Diodórosz a lélek orvosságának, Kosztolányi szellemi mannának nevezi, Cicero szerint az ember könyv nélkül olyan, mint a test lélek nélkül. A könyv a gyerekek számára kulcsfontosságú a világ megértéséhez, nélküle nem lehetnének aktív tagjai a társadalomnak. Az a gyerek,

aki sokat és értőn olvas, az a könyvekben talált kincseket adaptálja, és mint kulturális tőkét használja egy életen át. Ahhoz, hogy önállóan tudjon gondolkodni és következtetni a gyermek, meg kell ismernie mások gondolkodását, gondolatait és következtetéseit.

Tévedés azt hinni, hogy az olvasóvá nevelés az iskolában vagy az óvodában kezdődik. A gyermek életét alapvetően meghatározzák a születését követő pár évben kapott élmények, így érthető, hogy nem mindegy, milyen műveket adunk a gyerekek kezébe. Az olvasóvá nevelés első számú felelőse ugyanis maga a szülő, aki elsősorban nem azzal serkentheti olvasásra gyermekét, hogy példát mutat az olvasás és a könyvek szeretetére, tiszteletére, hanem azzal, hogy már a születéstől mesél és felébreszti a gyermeki fantáziát, majd ébren tartja azt a mesekönyvek által. A gyermeki fantázia olyan, mint a metronóm: csak el kell indítani, és a gyermeki lélek szárnyalni kezd. A szülői minták, a szülők olvasottsága, kulturális státusa vagy a család viszonyulása általában véve az olvasáshoz, meghatározó. A szülők kompetenciája az olvasóvá nevelésben – nem lehet elégszer elmondani – alapvetően fontos feladat, hiszen el-

sősorban a szülő képes megszerettetni a gyermekkel a könyvet. Az együttes olvasás, a könyv tartalmának megbeszélése vagy családi programként a könyvtár meglátogatása elősegíti az olvasóvá válást. A könyvek tudatos kiválasztása, a helyes szelektálás fontos az igényes és esztétikus olvasáskultúra terjesztéséhez. A gyermek fejlődésének előmozdítása, az ismeretekkel és élményekkel való gazdagítása nagyrészt az olvasás révén valósítható meg. Beszéd-készségének, szókézszerletének fejlesztése, az olvasás iránti érdeklődés felkeltése, életben tartása, fejlesztése a rendszeres olvasásra való rászoktatással és az iskolára való felkészítéssel, vagy akár saját könyvtár létrehozásával a gyerek számára, motivációt, indítást jelenthet az egész életére.

Mennyi tudás, ismeret, bölcsesség és érzelem bújjik meg a sorok között! Egy könyv nem képes gyökeresen megváltoztatni a gyerek életét, de elegendő mennyiségű és minőségű könyv már képes alakítani és formálni a plasztikus személyiséget. Minden könyv tágítja a gyerekek ismereteit arról a világról, amelyben élnek. Fontos feladat megtanítani a gyerekeket az értő olvasásra, mert aki csak olvas, de nem tudja,

mit olvasott, nem nagyon különbözik az analfabétától. Az ismeretszerzés létszükséglet, újra és újra megjelenik a gyermekek életében, felnőttként a munkában és az élet más területein is. A szépirodalmi művek nagymértékben formálják a gyermek személyiségét, érzékenységét, akik általuk építenek morális korlátokat, szocializálódnak, így válnak szenzibilis emberré. A gyerekek a könyvekből tanulják meg a könyörületet, az empátiát, a kedvességet, a becsületet és a tisztességet. A könyv különös hatalom, amely világrészek és évszázadok kapuit nyitja tágra, de bevezethet a gyermeki lélek belső világába is. Az olvasás társadalmi célja, a közművelődés színvonalának fejlesztése és a kulturális értékek adaptálása, de sajnos évtizedek óta csökken az olvasásra fordított idő, és nő a nehezen olvasók és funkcionális analfabéták száma. A kulturális értékek, normák közvetítése és az olvasásra való motiválás az iskolákban stratégiai jelentőséggel bír. Az olvasóközpontú olvasásfejlesztés lényege az olvasásra való ösztönzés, ami az olvasás megszerettetése mellett a felvilágosítás és tájékoztatás révén történik. A diákok nem csupán megismerhetik az iskolai könyvtárak segítségével az olvasás által megnyíló lehetőségeket, de lehetővé tesszük a gyerekek számára, hogy egymással is megoszthassák olvasmányélményeiket, tapasztalataikat.

A divat teremtette talmi ideák mentális tévutakra vihetik a gyerekeket, de a könyvek etikai normái egészséges értékrendet építenek fel személyiségükben. Az olvasás és a tanulás révén olyan lehetőségek nyílnak meg a gyerekek előtt, amelyek jelentős mértékben befolyásolják egész életüket, életminőségüket. Felnőtt korban az olvasott ember elhelyezkedése sokkal egyszerűbb, mert könnyebben tud kommunikálni. Egészséges felnőtt csak egészséges gyerekből lesz, hiszen hasznos tagja a társadalomnak csak akkor lehet, ha felépíti saját kulturális értékrendjét.

Az olvasás társadalmilag hátrányos helyzetben komoly erőfeszítést jelent. Minden gyerek hátrányos helyzetű, aki nem tud együtt haladni hasonló korú társaival. Nem csak a szociális értelemben vett szegénység jelent hátrányos helyzetet, vannak személyiségük rendellenes fejlődése következtében hátrányosak is, mert aszociális szülők nevelik őket, akik ingerszegény környezetben élnek vagy szellemi életüket sivárság jellemzi. A hátrányos helyzetű emberek számára a könyvtáraink hasz-

nálata, a könyvtárak megközelíthetősége és a könyvtárban való közlekedés és a tájékozódás komoly nehézségekbe ütközik még ma is. Ugyanakkor számos törekvéstről tudunk az esélyegyenlőség megteremtésére érdekében. A nem látó gyerekek számára például a felolvasó szoftverek segítségével lehetőség nyílik az e-könyvek tartalmának megismerésére, illetve ma már számos hangoskönyvhöz juthatnak hozzá az olvasni vágyók.

A KÖNYVTÁR ÉS AZ OLVASÓVÁ NEVELÉS

Ahhoz, hogy az olvasás mindennapi feladattá és szokássá váljon és tartalmas, igényes szórakozást nyújtson a gyerekeknek, meg kell teremtenünk az egyenlő esélyt a könyvtárhasználatban is. A hátrányos helyzetű gyerekek számára a könyvtár az életben való boldogulásuk, érvényesülésük nélkülözhetetlen eszköze. Az olvasás a normális élet része, csak akkor adaptálódik az egyén életvitelébe, ha már a családban megkapja azt a mintát és indítást, ami természetes életszükségletként és nem kényszerként a szórakozás és a kikapcsolódás eszközévé emeli az olvasást.

Minden iskolai korosztályt más és más módon lehet megérinteni, megszólítani és megnyerni az olvasás örömeinek, mivel egyedi sajátosságaik, érdeklődési körük és speciális igényeik eltérőek. Olyan témákat kell keresni, ami leköti a gyereket, érdekli, talán még kutatni is kész érte. Az iskolai könyvtáros figyelemfelkeltése és tájékoztatása, empátiája, emocionális érzékenysége és toleranciája pozitív hatást gyakorol a könyvtárlátogató gyerekekre, de helytelen magatartása esetleg örökre elkedvetlenítheti a gyerekeket, akár el is fordíthatja az olvasástól. A hagyományos olvasás kultuszának megőrzése és fenntartása sok erőfeszítést kíván a könyvtáros társadalomtól. Az olvasóvá nevelés gyermekkorban kezdődik, ezért a könyvtárak a világ szinte minden országában különös figyelmet fordítanak a család intézményére. A könyvtárosok önmagukban nem oldhatják meg az olvasóvá nevelés feladatait, de olvasóvá nevelés könyvtárak nélkül elképzelhetetlen. Az iskolai könyvtárakban nagy hangsúlyt kapnak az előtérbe helyezett új könyvek, amik figyelemfelkeltők, vonzzák a tekintetet, így inspirálják olvasásra a téma iránt érdeklődő kíváncsi gyerekeket. Ugyanez a helyzet az asztalokon hagyott könyvekkel: amit már

mások elolvastak, az mások számára is érdeklődésre tarthat számot. Fontos lehet a frissen visszahozott könyveket egy helyen tartani, ahol a tanulók szabadon böngészhetnek köztük. Az iskolai könyvtárakban a könyvek segítségével, játékos formában ismerkednek meg a gyerekek a környező világ összefüggéseivel. Az olvasás hatása az oktatásban nap mint nap tetten érhető. Az új ismeretek befogadása aktív olvasás nélkül elképzelhetetlen, hiszen ezzel a kritikus gondolkodást és a tájékozódást, a szókinccsfejlesztést és kifejezőképességet, lényegkiemelő készséget segíthetjük elő. A gyermek majd felnőttként képessé válik asszociálni, szintetizálni és saját morális értékrendet formálni az olvasott szépirodalmi művek alapján. A lexikális tudás révén az ismeretei megnövekednek, és ő maga egyre határozottabbá válik.

Ha megfelelően vetettük el az olvasás magvát, a gyerekek szívesen búvároznak az iskolai könyvtárban, ami sokat segít az órákra való felkészülésben, a gyűjtőmunka révén folyamatosan gyarapodik ismeretük, és a könyvtárhasználat elsajátítása révén előnyre tesznek szert kevésbé érdeklődő társaikkal szemben. Az olvasás révén képessé válnak az önálló ismeretgyűjtésre és a talált információk komplex feldolgozására. Sokszor nem is a probléma megfogalmazása, hanem a probléma helyes megközelítése a döntő, amely rendszerint az értő olvasáson alapul. Minél több könyvvel ismerkednek meg, annál több összefüggést vesznek észre, majd a siker révén még szorosabbá válik kapcsolatuk a könyvekkel és az olvasással. Akik már gyermekkorban kis kutatókká váltak, azok felfedezik az olvasás örömeit, ráébrednek arra, hogy a tudás elmélyítéséhez sokat kell olvasni, ráadásul tudni kell az ismeretek sokaságából szelektálni, csak a fontos és lényeges információkat elraktározni. Azzal, hogy már gyermekkorban megismerik a kritikus gondolkodás alapjait, az érvelést, nemcsak a tudásuk, műveltségük gyarapodik, hanem magabiztosabbak is lesznek. Az olvasás ráébreszt az anyanyelv finomságaira, és kontraindikációként visszahat az olvasás iránti vágyra, és sajátos szenvedéllyé, információ- és könyvéhséggé alakul át, ami jótékonyan hat az egyén fejlődésére. Az az ember, aki nem olvas könyvet, alig különbözik attól, aki nem tud olvasni. A kultúra templomai számtalan kincset rejtenek gyermekeink számára. A közművelődés színvonalának

fejlesztése, az ismeretek megszerzése és a kulturált szórakozás meghatározó eszköze minden bizonnyal az olvasás marad még nagyon sokáig.

A BIBLIOTERÁPIA

Olyan világban élünk, ahol a pszichoszomatikus betegségek egyre nagyobb számban jelennek meg a gyerekek között is. A lelki sebek gyógyítása sokkal nehezebb feladat, mint a testi bajoké. A lélek gyógyítását szakpszichológusok végzik, de a prevenció a pedagógusok és a könyvtárosok feladata. Felgyorsult körülöttünk a világ, egyre több a stressz, a teljesítménykényszer, a megfelelni akarás, a csalódás, a vívódás, a szorongás, a konfliktusok szülőkkkel, tanárokkal, diáktársakkal. A teher nő, és lassan depresszió, fóbiák kialakulásához, szerethiányhoz vezet. A másik véglét a kompenzációra az agresszív, támadó magatartás és mentális attitűdök kialakulása. A gyermekek személyiségének formálására tucatszámú foglalkozás, terápia használható (bár szerencsésebb a foglalkozás vagy könyvtári óra, játék kifejezés használata). A biblioterápia egy interdiszciplináris terápiás módszer, amit néha ösztönösen a szülők is gyakorolnak a gyermeknevelésük során – és mégis eredményesen. A szakemberek által szigorúan, pontosan kiválogatott mese vagy a szépirodalmi mű segítségével képesek vagyunk befolyásolni, áthangolni, megváltoztatni a mentális attitűdöket, megismertetve az elfogadott viselkedésmódokat, emelve a gyermek műveltségi szintjét, elősegítve a helyes magatartásformák elsajátítását, ezzel is segítve a gyermek későbbi

szocializálódását. Ugyanezt a célt szolgálják a zeneterápiák, művészetterápiák is. A jól kiválasztott olvasmányok egyaránt alkalmazhatók a gyermek pszichológiai problémáinak kezelésére, megelőzésére és személyiségfejlesztésre. Az olvasás befolyásolhatja a gyerek attitűdjeit, érzelmeit és viselkedését, serkenti fantáziáját és cselekvésre ösztönöz. Az irodalom képes leginkább a katartikus indulatvezetésre, elgondolkodtat, alkalmas annak megtanítására és gyakorlására, hogy az önismeretünk révén beleképzeljük magunkat a főhős szerepébe, fejlődik empátiánk és toleranciánk, kérdések fogalmazódnak meg bennünk, amire választ is kapunk vagy adunk a szépirodalmi mű segítségével. A novella, vers, történet, fabula révén saját konfliktusainkra is példát találunk. A reális önismereten és önképviselésen nyugvó kommunikáció és az őszinteség, nyíltság a konfliktusok felismerését és interakciós megoldását segíti elő. A könyv a katalizátor szerepét játssza, a cél a saját életünkben mért emlékek, asszociációk, indulatok és érzések megosztása, rendezése, megértése, feloldása. A foglalkozások alatt olyan érzelmi hatások érik a gyermeket, amik pozitív hatást eredményeznek, a fejlesztő biblioterápia leginkább az önismeret fejlesztésére szolgál, és az egyén normális fejlődését szolgálja. Gondolkodásra ösztönzi a gyermeket, hogy saját helyzetét reálisan lássa, és problémájára alternatív megoldásokat találjon. A terapeuta részéről empátia, tolerancia és emocionális érzékenység kell ahhoz, hogy megnyíljanak a lélek kapui, vagyis a tudatosság nem elég a

szociális érzékenység segítésére, hogy a foglalkozásvezető a gyermek helyzetébe tudja képzelni magát és segíteni tudjon. A gyerekek tapasztalatot szerezhhetnek a kommunikáció nehézségeiről és szépségéről, a személyre szabott figyelem pozitív élményéről és a másakra való odafigyelés és tisztelet fontosságáról. A terápia során oldódik szorongásuk, türelmet, toleranciát, empátiát tanulnak, mindenféle kényszer nélkül. Felszínre kerülnek a saját és társaik problémái, és különböző megoldási alternatívákkal találkozhatnak, akár úgy is, hogy egy-egy irodalmi hős viselkedését megfigyelik, értékelik. A szereplők jellemrajza felszínre hozza saját tulajdonságainkat, a műben található élethelyzetek rávilágíthatnak saját konfliktusainkra. A könyvek csökkenthetik az egyén elszigeteltségét, azokat, akik nem mernek saját bajaikról, problémáikról beszélgetni, mert gyengeségnek tartják, de a könyv szereplőiről oldottan beszélgetnek, miközben felszínre hozzák saját nehézségeiket. Alapvető cél az önismeret-fejlesztés, valamint a különböző kommunikációs és az egyéni életminőség javítását segítő, támogató képességek, készségek fejlesztése erősítése. Könyvtárosaink az irodalom gazdag tárházából választják ki azt a művet, amivel megismerkedve a személyiségünkben rejlő titkokat felszínre hozhatjuk. A beszélgetés észrevétlenül egyre fajsúlyosabb egyéni problémákat érint, nő a belső feszültség, majd oldódik a beszélgetés során, és a résztvevők lélekben erősebben, testben frissebben térnek vissza az iskolai órákra vagy a hétköznapokba.

